

พระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคตินิยมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสาน

Wooden Buddha Statue: the Value and Principle on E-San People's way of Life

พระมหาปพน กตสาโร*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องพระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคตินิยมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสาน มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ประกอบด้วย ๑) ประวัติและลักษณะของพระพุทธรูปไม้ ๒) คุณค่าทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปไม้ ๓) คุณค่าและคตินิยมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยถึงพระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคตินิยมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสานด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ด้านประวัติและลักษณะของพระพุทธรูปไม้ เป็นการสร้างพระพุทธรูปเพื่อการเคารพบูชา การสร้างพระพุทธรูป ไม่ใช่การสร้างรูปเหมือนของพระพุทธรเจ้า แต่เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรองค์ เพื่อระลึกถึงพุทธคุณเป็นพุทธานุสสติ การสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาเพื่อให้พระพุทธรูปที่เป็นนามธรรม ถูกสื่อมาเป็นรูปธรรม พระพุทธรูปไม้อีสานเกิดจากค่านิยมของคนอีสานที่สรรสร้างพระไม้แล้วนำไปถวายไว้ที่วัด เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตน ตามคตินิยมคนอีสานจะใช้ไม้ที่เป็นมงคลเช่น ไม้โพธิ์ ไม้คูณ ไม้ยอ ไม้แก่นจันทร์ ไม้พยุง ไม้ขนุน ไม้กระโดน ไม้มะขาม เป็นต้น มาแกะสลักพระไม้ที่ประกอบด้วยมหาบุริสลักษณะ นิยมแกะสลักพระไม้เป็นพระปางประจำวันเกิดและที่พบมากในวัดต่างๆจะมีปางนั่งสมาธิ และปางยืนคกงเพราะข้อจำกัดในเรื่องของขนาดไม้

๒. ด้านคุณค่าทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปไม้ ถูกรังสรรค์โดยกลุ่มช่างพื้นบ้านไม่มีความรู้ และทักษะในการแกะสลักพระไม้ แต่มีความสนใจในการแกะพระด้วยแรงศรัทธาที่บริสุทธิ์ ผลงานที่ปรากฏจึงไม่มีความประณีต แต่คุณค่าที่ปรากฏในองค์พระไม้อาจไม่ได้เกณฑ์มาตรฐาน แต่มีความงามและแฝงด้วยความศักดิ์สิทธิ์ที่ประกอบด้วยสุนทรียธาตุ ๓ อย่างคือ ความงาม (Beauty) ความแปลกหู

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

แปลกตา (Picturesque) และความน่าทึ่ง (Sublimity) และนำคุณค่าที่ได้จากการสักการบูชา พระพุทธรูปไม้ซึ่งสัญลักษณ์ของการทำความดีเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อความสุขของสังคมต่อไป

๓. ด้านคุณค่าและคตินิยมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน ซึ่งมีคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ของคนอีสานเพื่อเป็นสื่อกลางของการทำความดี และเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของตนและชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีคติความเชื่อดั้งเดิมที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา คุณค่าที่ได้จากพระพุทธรูปไม้ ทำให้คนในสังคมอีสานมีวิถีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย มีน้ำใจ รักความสงบอยู่อย่างพอเพียง จนเป็นแนวทางในการประพุดติและเป็นกรอบของสังคมจนเกิดเป็นวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเป็นบ้ำหล่อหลอมลักษณะอุปนิสัยให้ตั้งงามจนเป็นเอกลักษณ์ในเชิงรูปธรรมให้แก่สังคมคนอีสาน

คำสำคัญ: พระพุทธรูปไม้, คุณค่า, คตินิยม, วิถีชีวิตคนอีสาน

Abstract

The research of the wooden Buddha statue: the value and principle on E-San people's way of life has three objectives: 1) History and characteristics of wooden Buddha statue, 2) Architectural value of wooden Buddha statue and 3) the value and principle on E-San people's way of life. This is qualitative research and analyzed data to research the wooden Buddha: the value and principle on E-San people's way of life by descriptive analysis based on inductive methods.

The Research Result:

1. The history and characteristics of the wooden Buddha: The research found that the history of the creation of the Buddha to the worship of the Buddha image, it is not to immitate the real Buddha but to remind the Buddha's goodness as Buddha Anusati (reminding to Buddha). The creation of the Buddha is to make intangible Buddha's goodness tangible. E-san wooden Buddha come from E-san people value that built wooden Buddha then offer to the temples for self merit and happiness. According to the E-san people will use auspicious wood like Bhodhi tree, Tridian tree, Laburnum tree, Siamese rosewood tree, Jack tree, Tummy tree, Tamarind tree etc. They carved

wooden Buddha that consists of the Burisalakhana style. They love to crave wooden Buddha statue for their birthday which can be found mostly at temples. Some of the wooden Buddha statue are sitting meditation, othey are standing mediation due to limited dimension of wood.

2. The artistic value of the wooden Buddha statue: the research found that the value of the wooden Buddha statue of E-san was created by a group of local villages who have no knowledge and skills to carve the wooden Buddha statue but they are interested in craving Buddha statue in the energy of pure faith. The popular work is not exquisite but the value is appears in the wooden Buddha statue. It can be standard but it is beauty and disguise power with three beautiful elements are: beauty, Picturesqueness and sublimity and it brings the value from the paying homage to wooden Buddha statue that is the symbol of doing goodness and way of living for social welfare.

3. The Value and Dhamma principle on E-San People's way of life, the research found that the ideology of craving the wooden Buddha statue of E-San People is medium understanding of doing goodness and it is spiritual anchor for own self and society to live happily due to the original belief with the Buddhist teachings. The value that got from wooden Buddha statue makes People in E-san community to have a simple way of life, generosity, loving peace and sufficient life. It is the principle of behavior and a social framework until it becomes a way of life, culture and civilization that a good culture with basis of Buddhism, molding the characteristics of manner to be good and it is tangible identity of E-San People society.

Keywords: Wooden Buddha Statue, Value, Principle, E-San People's Way of Life

๑. บทนำ

พระพุทธรูปไม้เป็นสมบัติของบรรพบุรุษที่ได้ตั้งใจจำหลักแกะเกลา ตามความสามารถที่มีอยู่ ด้วยศรัทธาอันแรงกล้าหาที่เปรียบมิได้ต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมคำสั่งสอน

ของพระองค์และต่อพระสงฆ์สาวกขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเป็นเนื่อนาบุญ แรงศรัทธาที่ได้แสดงออกมานั้นได้ถูกทำลายลงที่ละน้อยตามกาลเวลา ทั้งด้วยความจงใจของมนุษย์บ้าง ทั้งจากกการกระทำของลม ฝน ดิน ฟ้า อากาศ

ตามธรรมชาติบ้าง ความรู้สึกนึกในคุณค่าของ พวกเราปัจจุบันที่มีต่อแรงศรัทธาของบรรพชน ในผลงานชิ้นนี้ได้ลดลงและจะเลือนหายไปที่สุดในที่สุด

พระพุทธรูปไม้พบได้ในทุกจังหวัดของ ภาคอีสานทั้ง ๒๐ จังหวัด การสร้างพระพุทธรูป ที่แกะสลักด้วยไม้ในภาคอีสาน ไม่สามารถชี้ชัด ได้ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ใครเป็นผู้สร้างขึ้น ครั้งแรก แม้กระทั่งผู้ริเริ่มสร้างขึ้นเป็นครั้งแรก เป็นที่น่าสนใจว่าหนังสือชื่อประวัติพระพุทธรูป ต่างๆ ที่กรมการศาสนาจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้กล่าวถึง พระพุทธรูปปางห้ามแก่นจันทร์ ซึ่งแสดงว่า ได้มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็น ครั้งแรก และเป็นการสร้างพระพุทธรูปที่แกะสลัก ด้วยไม้แก่นจันทร์เป็นครั้งแรก โดยมีข้อความ เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จขึ้นไป จำพรรษา แสดงธรรมโปรดพระพุทธรูมารดาใน เทวพิภพ ณ พระแท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ เป็นเหตุให้พระเจ้าปัสเสนทิโกศลได้ห่างเหิน จากพระบรมศาสดาเป็นเวลานาน มิได้พบเห็น พระบรมศาสดาเป็นเวลาแรมเดือน ความเคารพรัก กระตุนเดือนพระทัยให้ทรงระลึกถึงพระกมลรำพึง รัญจวนอยู่มิได้ขาด ด้วยพระองค์มีพระชนม์ เป็นสหชาติเสมอด้วยพระชนม์ของพระบรมศาสดา จึงได้รับสั่งให้เจ้าพนักงานหาท่อนไม้แก่นจันทร์ หอมอย่างดีมาแล้ว โปรดให้ช่างไม้ที่มีฝีมือ แกะเป็นรูปพระพุทธรูปแบบปางประทับนั่ง มีพระรูปโฉมพรรณงามละม้ายคล้ายพระบรม ศาสดาแล้วโปรดให้อันเชิญพระไม้แก่นจันทร์นั้น มาประดิษฐานยังพระราชนิเวศน์ ที่พระสัมมาสัม พุทธเจ้าเคยเสด็จประทับมาก่อน พอบรรเทา

ความอาวรณ์ได้สบายพระทัย ยามเนืองทอด พระเนตร ครั้นภายหลังเมื่อพระบรมโลกเชษฐเสด็จ กลับมาจากสรวงสวรรค์ แล้วเสด็จมาพระนคร สาวตถิอีก

พระราชอาชิตีปัสเสนทิโกศล ก็ได้ทูล อาราธนาสมเด็จพระทศพลให้เสด็จไปยังพระราชนิเวศน์ เพื่อให้พระบรมโลกเชษฐได้ทอดพระเนตร ไม้แก่นจันทร์หอม แม้เหมือนพระรูปดั่งเนรมิต ซึ่งได้โปรดให้นายช่างประดิษฐ์จำลองขึ้น เป็นอนุสรณ์ ครั้นสมเด็จพระพุทธรูราชินิเวศน์ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐ์สถานพระไม้แก่นจันทร์นั้น พระไม้แก่นจันทร์นั้นก็ทำเหมือนหนึ่งว่า มิจิตร์จัก ปฏิสันถารกิจที่ควรต้องลุกขึ้นถวายความเคารพ พระบรมศาสดา ได้ขยับพระองค์เขยื้อนเลื่อนลง จากพระแท่นที่ประทับ ครั้งนั้นพระมหามุนีจึงได้ยก พระหัตถ์ซ้ายขึ้นห้ามพร้อมด้วยตรัสว่า “เอวัง นิสี ทะถะ ขอพระองค์จงประทับนั่งอยู่อย่างนั้นแล”

ครั้นสิ้น ภา ษ แส พระ พุ ท ธ านุ ญา ต พระไม้แก่นจันทร์ก็ลีลาตขึ้นประทับนั่งยังพระแท่น เดิม นั้น พระเจ้าปัสเสนทิโกศลทรงประสบความ อัศจรรย์ ก็ทรงโสมนัสเลื่อมใสอัศจรรย์ในพระบารมี ได้ทรงอาราธนาพระชินสีห์พุทธเจ้า พร้อมด้วย พระสงฆ์สาวก เสวยพระกระยาหารบิณฑบาต ในพระราชนิเวศน์ ท้าวเธอได้เสด็จอังคาสด้วย พระหัตถ์ของพระองค์ด้วยความเคารพเป็นอันดี ครั้นเสร็จภัตตกิจแล้ว พระพุทธรองค์ก็ถวาย พระพรลา พาพระภิกษุสงฆ์สาวกเสด็จกลับไป ประทับยังพระเชตวันาราม พระพุทธรุจริยาวัตร ตอนทรงยกพระหัตถ์ ห้ามพระไม้แก่นจันทร์นั้น เป็นนิมิตมูลเหตุ ให้สร้างพระพุทธรูปที่เรียกว่า

“ปางแก่นจันทน์”^๑

ลักษณะของพระพุทธรูปไม้ ซึ่งเป็นรูปแบบพระไม้ในภาคอีสาน หากพิจารณาโดยภาพรวมแล้วสามารถแบ่งรูปแบบของพระไม้ในภาคอีสานออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มช่างพื้นบ้าน การสลักค่อนข้างอิสระไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ช่างแกะสลักมีอิสระที่จะสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมได้อย่างเสรี จึงทำให้รูปแบบขององค์พระไม้มีแบบแผนใดๆ แต่ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของไม้เป็นสำคัญ ส่วนมากนิยมทำส่วนแขนแนบชิดกับลำตัว เพราะถ้าหากแขนกางยื่นออกมามากไม้อาจจะหักได้ง่าย ๒) กลุ่มอิทธิพลช่างหลวง พระไม้กลุ่มอิทธิพลช่างหลวง หมายถึง รูปแบบของงานประติมากรรมที่ทำโดยช่างพื้นบ้าน แต่ได้รับอิทธิพลทางคติความเชื่อและรูปแบบการทำงานอย่างช่างหลวง การเลียนแบบช่างหลวง หรืองานช่างหลวงที่อพยพโดยย้ายถิ่นฐาน จากเมืองหลวงสู่ท้องถิ่น

การสร้างพระพุทธรูปไม้ เพื่อให้เป็นที่สักการบูชา และเป็นการสร้างบุญกุศลอย่างยิ่ง พระพุทธรูปไม้จึงถูกสร้างขึ้น โดยกลุ่มคนสองกลุ่มคือ กลุ่มชาวบ้าน และกลุ่มช่างหลวง การสร้างนั้น อาจจะทำเป็นหมู่คณะหรือเป็นส่วนบุคคลก็ได้ ขึ้นอยู่กับแรงศรัทธาและฐานะของผู้สร้างนั้นๆ ผู้สร้างบางยุคสมัยนิยม เขียนคำอธิษฐานและบอกจุดประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปว่า สร้างเพื่อคำชูศาสนา ขอเป็นเครื่องนำผู้สร้างไปสู่เมืองฟ้า

และนิพพาน สร้างไว้เพื่อเป็นที่กราบไหว้และสักการะแก่คนและเทวดาทั้งหลาย หรือผู้สร้างปรารถนาเป็นผู้ชายผู้ประเสริฐ ได้บวชในสำนักพระศรีอาริยมุตไทย ได้เป็นพระอรหันต์เหมือนพระสารีบุตรหรือพระโมคคัลลานะ

แนวความคิดการสร้างพระพุทธรูปไม้ของชาวอีสาน อาจได้อิทธิพลจากตำนานพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งน่าจะสืบทอดมรดกมาทางความเชื่อ โดยปรากฏหลักฐานจากเรื่องตำนานพระแก่นจันทน์ ที่ได้แบบอย่างมาจากอินเดียหรือศรีลังกาตั้งกล่าวแล้ว แนวคิดนี้น่าจะมีมาตั้งแต่ยุคต้นที่ชาวอีสานรับอิทธิพลทางศาสนา เข้ามาทางอาณาจักรล้านนา และบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขง การทำรูปเคารพ มักทำขึ้นเพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ ซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับต้นไม้สำคัญหลายชนิดที่มีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นในทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน เช่น ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ต้นสาละ ต้นมูจลินทร์ ต้นหว่า ต้นจิก เป็นต้น จึงชวนให้คิดว่า การนำไม้ที่เกี่ยวข้องดังกล่าว มาแกะสลักเป็นพระพุทธรูปนั้นก็น่าจะเนื่องมาจากศรัทธา ความเชื่อเป็นปัจจัยสำคัญ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้ว่า มีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีคุณค่าทางศิลปกรรมอย่างไร และคตินิยมที่ได้จากการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ เพื่อเป็นสิ่งสักการบูชาว่ามีอิทธิพล และค่าคุณ

^๑ กรมการศาสนา, ประวัติพุทธรูปปางต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๘๑-๑๘๓.

ต่อวิถีชีวิตของคนอีสานอย่างไร และงานวิจัยนี้เมื่อเสร็จสมบูรณ์แล้วจะเป็นประโยชน์และให้คำตอบต่อคำถามต่างๆ และจะเป็นข้อมูลสารสนเทศเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติและลักษณะของพระพุทธรูปไม้
๒. เพื่อศึกษาคุณค่าทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปไม้
๓. เพื่อศึกษาคุณค่าและคติธรรมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)^๒ มุ่งศึกษาประวัติและลักษณะของพระพุทธรูปไม้ คุณค่าทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปไม้ คุณค่าและคติธรรมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน ผู้วิจัยเลือกกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่วัฒนธรรม เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนา และประชาชนทั่วไป จำนวน ๒๐ รูป/คน ประกอบด้วย พระสงฆ์จำนวน ๕ รูป ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๕ คน นักวิชาการ จำนวน ๕ คน ประชาชนทั่วไปจำนวน ๕ คน พื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่มีความเด่นในเรื่องพระพุทธรูปไม้ ได้แก่ วัดบ้านป่าแห่น ตำบลโพธิ์สัย

อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

๔. สรุปผลการวิจัย

๑. ข้อมูลพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมากที่สุด เป็นชายทั้งหมด จำนวน ๒๐ รูป/คน อยู่ในช่วงอายุ ๔๐-๕๐ ปี มากที่สุดจำนวน ๑๐ คน ๕๑-๖๐ ปี จำนวน ๓ คน ๗๐-๘๐ ปี จำนวน ๗ คน ด้านระดับการศึกษาพบว่า ปริญญาโทมากที่สุด จำนวน ๗ คน ปริญญาตรี จำนวน ๕ คน มัธยมศึกษา จำนวน ๕ คน และน้อยสุดปริญญาเอก จำนวน ๓ คน

๒. ประวัติและลักษณะของพระพุทธรูปไม้ ๓ ด้าน ผลการวิจัยพบว่า

๒.๑ ด้านประวัติของการสร้างพระพุทธรูปเพื่อการเคารพบูชา ถือว่าเป็นการสร้างพระพุทธรูปไม้ใช้การสร้างรูปเหมือนของพระพุทธรูป แต่เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูป จึงมีรูปแบบและลักษณะที่แตกต่างกัน ตามยุคสมัยและสกุลช่างที่ทำอาจทำด้วยโลหะ ปูน หิน ดินเหนียวหรือไม้ มีขนาดที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ค่านิยม แต่สิ่งสำคัญในการสร้างพระพุทธรูปทุกยุคสมัยและทุกตระกูล ช่างจะมีสัญลักษณ์สำคัญที่เป็นเครื่องบ่งบอกว่ารูปนั้นเป็นพระพุทธรูป จะต้องคงมหาบุรุษลักษณะ หรือลักษณะของมหาบุรุษ รวม ๓๒ ประการ เอาไว้ ประเด็นสำคัญในการสร้างพระพุทธรูปมีจุดประสงค์ที่เป็นคุณค่าที่แท้ จริงคือ เพื่อให้หันอรรถมาถึงพระคุณ

^๒ พระมหาสมชาย ญาณภาโร (สุกสัถ), “รูปแบบการสอนอนุศาสน์ปฎิหาริย์ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน”, *วารสารวิชาการธรรมทรรณ*, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ตุลาคม ๒๕๕๙) : หน้า ๑๒๒.

ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ และพระมหากรุณาคุณ ทั้งยังเป็นเครื่องเตือนสติไม่ให้นำชั่วด้วยการระลึกถึงพระคุณของพระองค์เรียกว่า พุทธานุสติ การได้บูชาพระพุทธรูป ก่อให้เกิดการระลึกถึงพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะการระลึกถึงพระพุทธรูป และพระพุทธรูปที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติ ซึ่งในความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูป จะเห็นได้ว่า ในยุคแรกของการสร้างพระพุทธรูป ก็เพราะระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า และการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมา ก็ทำให้พระพุทธรูปที่เป็นนามธรรมถูกสื่อมาในรูปธรรม ซึ่งบุคคลสามัญทั่วไปสามารถมองเห็นได้ง่าย ข้อนี้ถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นคุณค่าแท้ได้

๒.๒ ด้านพุทธอิริยาบถหรือลักษณะของพระพุทธรูปไม้ เป็นพุทธอิริยาบถในพุทธประวัติ กำหนดเป็นปางต่างๆ รวม ๔๐ ปาง ส่วนค่านิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ในภาคอีสานพุทธอิริยาบถที่นิยมสร้างคือปางสมาธิและปางยืน แต่คงมหาปुरुสลักษณะทั้ง ๓๒ ประการไว้ ลักษณะของพระพุทธรูปไม้มีรูปแบบและลักษณะเฉพาะหากพิจารณาโดยภาพรวมแล้วสามารถแบ่งรูปแบบของพระพุทธรูปไม้ในภาคอีสานออกเป็น ๒ กลุ่มคือ ๑) กลุ่มช่างพื้นบ้าน การสลักค่อนข้างอิสระไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ช่างแกะสลักมีอิสระที่จะสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมได้อย่างเสรี จึงทำให้รูปแบบขององค์พระไม่มีแบบแผนใดๆ แต่ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของไม้เป็นสำคัญ ส่วนมากนิยมทำส่วนแขนแนบชิดกับลำตัว เพราะถ้าหากแขนกางยื่นออกมามากไม้อาจจะหักได้ง่าย ๒) กลุ่มอิทธิพลช่างหลวง พระพุทธรูปไม้ กลุ่มอิทธิพล

ช่างหลวง หมายถึงรูปแบบของงานประติมากรรมที่ทำโดยช่างพื้นบ้าน แต่ได้รับอิทธิพลทางคติความเชื่อ และรูปแบบการทำงานอย่างช่างหลวงหรือการเลียนแบบช่างหลวงหรืองานช่างหลวงที่อพยพโดยย้อยถิ่นฐานจากเมืองหลวงสู่ท้องถิ่น

๒.๓ ด้านการเลือกพันธุ์ไม้มงคล เพื่อแกะสลักพระพุทธรูป เป็นการเลือกตามคตินิยมจะใช้ไม้ที่เป็นมงคล เป็นไม้ที่มีชื่อดีที่เป็นสิริมงคล เช่น ไม้คุณ หมายถึง การค้าคุณอยู่ดีมีแฮงตามคติอีสานและไม้ที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหรือตำนานเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ไม้มงคลที่นิยมนำมาทำพระพุทธรูปไม้ในภาคอีสานมีดังนี้ ๑) ไม้โพธิ์ เป็นต้นไม้ชั้นสูง เป็นโพธิ์บังลังก์ ในการตรัสรู้และอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ แห่งพระตถาคตเจ้า ๒) ไม้คุณ คำว่า คุณ ในภาษาอีสาน หมายถึง ความเป็นสิริมงคลและการค้าคุณให้อยู่เย็นเป็นสุข ๓) ไม้ยอ หมายถึง การยกย่องสรรเสริญ การนำต้นยอมาทำพระพุทธรูปไม้ ก็เพื่อหวังอานิสงส์ให้คนนิยมยกย่อง สรรเสริญเยินยอในสังคมใช้ได้ดีทั้งยอป่าและยอบ้าน ๔) ไม้จันทร์ (แก่นจันทร์) ไม้จันทร์ที่มีตำนานเกี่ยวข้องกับประวัติพระพุทธเจ้ามาแต่โบราณ เรียกตำนานนี้ว่า ตำนานพระแก่นจันทร์ ๕) ไม้พยอม คำว่า พยอม หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งตนเองและผู้อื่น การใช้ไม้พยอมมาแกะสลัก เชื่อว่าจะได้อานิสงส์ให้คนอื่นเกื้อกูลให้มั่งมีศรีสุขด้วยลาภยศ สรรเสริญ ๖) ไม้ขนุน ภาษาอีสานเรียก ต้นหมากมี คำว่า ขนุน น่าจะหมายถึงการเกื้อหนุนหนุนเจ้า ให้มีความสุขทั้งชาตินี้และชาติหน้า เชื่อว่าการนำไม้ขนุนมาแกะพระพุทธรูปจะได้อานิสงส์ให้คนอื่นเกื้อหนุนหนุนเจ้า

๗) ไม้กระโดน คำว่า โคน ในภาษาอีสาน หมายถึง นาน การนำไม้กระโดนมาแกะพุทธรูปเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์ ให้ผู้แกะมีอายุยืนนาน เช่นเดียวกับชื่อไม้กระโดน ๘) ไม้มะขาม เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ลำต้นและกิ่งก้านแข็งแรง โดยเฉพาะลำต้นที่มีอายุ นานเชื่อว่า ถ้าใช้ไม้แก่นขามาแกะสลักพระพุทธรูป จะทำให้ได้อานิสงส์อายุยืน และมีรูปร่าง แข็งแรง สรูปได้ว่า ในการเลือกพันธุ์ไม้ เพื่อแกะ สลักพระพุทธรูปของคนทั่วไปและคนภาคอีสาน จะมีคตินิยมเลือกพันธุ์ไม้ที่เป็นสิริมงคลเหมือนกัน

๓. คุณค่าทางศิลปกรรมของพระพุทธรูป ไม้ ๓ ด้าน ผลการวิจัยพบว่า

๓.๑ ด้านศิลปกรรม พระพุทธรูปไม้ อีสาน สามารถแบ่งศิลปกรรมออกเป็น ๒ กลุ่ม ตามลักษณะกลุ่มช่างผู้สร้างพระพุทธรูปไม้อีสาน คือ กลุ่มช่างพื้นบ้านไม่ได้เป็นช่างโดยอาชีพ เป็นชาวบ้าน ที่มีอาชีพทำไร่นาทั่วไป ไม่มีความรู้และทักษะในการแกะสลักพระไม้แต่มีความสนใจ ในการแกะพระด้วยใจและแรงศรัทธา ดังนั้น ผลงานที่ปรากฏจึงเป็นแบบพื้นบ้าน หากใช้หลัก เกณฑ์มาตรฐานมาตัดสินถึงความประณีตงดงาม คงไม่ได้ แต่ถ้าตัดสินด้วยเกณฑ์แห่งศรัทธา แล้วคงมีคุณค่าที่ประเมินค่าไม่ได้ ถือได้ว่าเป็น ศิลปกรรมที่ถูกรังสรรค์ออกมาจากแรงศรัทธา ภายใน เป็นงานช่างที่เปี่ยมด้วยความบริสุทธิ์จริงๆ และกลุ่มช่างพื้นเมือง (ช่างหลวง) เป็นช่างมีอาชีพ ที่ได้รับการเรียนมีความรู้และทักษะประสบการณ์ ด้านงานช่างฝีมือบางครั้งเกิดจากช่างพื้นบ้านที่มี ฝีมือดีแล้วถูกทางการหรือเจ้าเมืองเรียกเข้าไปรับ ใช้ จึงได้เรียนรู้ในเชิงทฤษฎีเพิ่มเติม มีการออกแบบ

ก่อนแกะสลักผลงานด้านศิลปกรรมที่ออกมาจาก ช่างกลุ่มนี้ จึงมีความประณีตงดงามและสร้างแรง ศรัทธาแก่ผู้พบเห็น

๓.๒ ด้านจริยศาสตร์ เป็นการกราบ ไหว้พระพุทธรูป ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์แทนองค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จิตต้องไม่ติดอยู่ที่ความเป็น อริฐ หิน ปูน ทอง สำริด นาก ไม้ แต่ควรมององค์ พระแล้วน้อมระลึกถึงพระวิสุทธิคุณ พระกรุณาธิคุณ พระปัญญาคุณ แห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (พุทธานุสสติ) ที่ทรงค้นพบสัจธรรม แล้วนำมาโปรด เวไนยสัตว์ ให้เห็นทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ที่พิสุจน์ ได้โดยการปฏิบัติด้วยสติปัญญาของแต่ละบุคคล ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” วิถีชีวิตของคนอีสานมีความเกี่ยวข้องกับและสัมพันธ์ กับธรรมชาติ (ต้นไม้) จนเป็นแนวทางนำไปสู่การ สร้างพระพุทธรูปไม้ เพื่อประโยชน์แก่การสักการ บูชาถือว่าเป็น พุทธบูชาและสืบทอดอายุ พระศาสนาเป็นสัญลักษณ์เพื่อการทำความดี ในการกราบไหว้พระพุทธรูปไม้ เป็นการบูชา พุทธคุณของพระพุทธรูปไม้ เป็นลักษณะที่เป็น นามธรรมแต่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรม โดยมีพระพุทธรูปไม้เป็นสัญลักษณ์ เพื่อเป็น แนวทางในการดำเนินชีวิตและเพื่อความสงบสุข ของสังคม

๓.๓ ด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความงาม และสิ่งทีงามในงาน ศิลปะและในธรรมชาติ โดยเฉพาะซึ่งตามความ หมายในภาษาอังกฤษ คำว่า “Aesthetics” แปลว่า การศึกษาเรื่องความงามหรือปรัชญาสาขา ที่ว่าด้วยความงามหรือความดี หรือปรัชญาศิลปะ

ในการสร้างพระพุทธรูป อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการใช้ทฤษฎีสัญลักษณ์มาประกอบ เพราะการที่พระพุทธรูปมิได้เหมือนพระองค์จริงของพระพุทธรูปนั้น มิได้หมายความว่า ศิลปินขาดความรู้ความสามารถ แต่การสร้างพระพุทธรูปนั้นมิได้คำนึงถึงความเหมือนเพียงอย่างเดียว แต่ยังคงคำนึงถึงปรัชญาที่สอดแทรกอยู่ในองค์พระพุทธรูป การสร้างพระพุทธรูปเป็นการถ่ายทอดแนวคิดและจินตนาการที่สะท้อนถึงความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรูป มาเป็นองค์แทนของพระองค์ในลักษณะของงานศิลปะ ซึ่งนอกจากจะสื่อถึงความดีแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความประสานสอดคล้องกันระหว่างปรัชญาพุทธศาสนาและปรัชญาศิลปะ จนก่อให้เกิดความงามที่มีคุณค่าทางสุนทรียภาพอย่างสูง พระพุทธรูปไม้อีสานเป็นลักษณะเฉพาะที่มีคุณสมบัติพิเศษที่ทำให้ผู้พบเห็นเกิดสะท้อนอารมณ์ทั้งในบุคลิกที่เคร่งครัดดุจคน หรืออ่อนคลายด้วยสีหน้าอารมณ์ที่ชัดเจน โดยส่วนใหญ่พระพักตร์จะมีลักษณะที่ยิ้มแย้ม สร้างความรู้สึกที่เป็นกันเอง อบอุ่นคลายไม่ตึงเครียด

๔. คุณค่าและคติธรรมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน ๓ ด้าน ผลการวิจัยพบว่า

๔.๑ คุณค่าที่มีต่อจิตใจของคนอีสานที่มีความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้อีสาน เพื่อเป็นสื่อกลางของการทำความดีงามต่างๆ และเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของตนและชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ในการเข้ามาของพระพุทธรูปศาสนา ได้มีอิทธิพลต่อสังคมอีสาน โดยสร้างหลักความเชื่อหลักจริยธรรม และพิธีกรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อท้องถิ่นให้กับสังคมอีสาน ทำให้วิถีชีวิตของชาว

อีสานอยู่ภายใต้สังคมพุทธศาสนาควบคู่กับความเชื่อท้องถิ่นที่อยู่ร่วมกันได้ในสังคมเดียวกัน ความเชื่อทางพุทธศาสนา ได้ผสมเข้ากับความเชื่อท้องถิ่น โดยทำให้สังคมอีสานสะท้อนความเชื่อ ความศรัทธาและคติธรรมในรูปแบบต่างๆ การสร้างพระพุทธรูปไม้อีสาน ยังเป็นการแสดงออก ซึ่งความงดงามในเชิงศิลปะที่เกิดจากอุดมคติ พระพุทธรูปไม้อีสาน จึงถูกสร้างขึ้นในฐานะสัญลักษณ์ของสังคม ซึ่งเป็นตัวแทนของความดีของสังคมที่มีอุดมคติไปสู่ความดีในทางศาสนาที่สะท้อนออกมาเป็นรูปธรรมที่แสดงความงดงามทั้งภายนอกและภายในของผู้สร้าง ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปไม้อีสานเป็นการทำความดีและยึดหลักตามกรอบของสังคมตามความเชื่อในพุทธศาสนา โดยมีจุดประสงค์การสร้างพระพุทธรูปไม้อีสานเพื่อเป็นพุทธรูปบูชา และการได้บาป ประารถนาความยั่งยืน และความสุขในชีวิตของตน

๔.๒ คุณค่าทางสังคมของคนอีสาน พระพุทธรูปไม้อีสานเป็นศิลปะที่มีเอกลักษณ์ประจำถิ่น ที่นำมาซึ่งความปิติหรือความอิ่มใจด้วยความซาบซึ้งในพระคุณของพระองค์ ซึ่งนอกจากเป็นเครื่องระลึกถึงเมื่อได้สักการบูชาแล้ว ยังสามารถนำมาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนเพื่อชีวิตที่ดีงามตามคติการสร้างพระพุทธรูปไม้อีสาน จึงก่อให้เกิดคุณค่าทางการปฏิบัติ เป็นการส่งเสริมจริยธรรมของผู้คนในสังคม การแสดงออก ซึ่งความดีในสังคมได้สะท้อนไปสู่ความดีของพระพุทธรูปศาสนาด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมอีสาน การสร้างพระพุทธรูปไม้อีสานเป็นเกณฑ์ของความดีในสังคมที่มีหลักความ

เชื่อจากศาสนาเป็นแรงจูงใจในการสร้าง เพื่อมุ่งไปสู่ความดีของศาสนา นอกจากนั้นการสร้างพระพุทธรูปไม้อีสานยังเป็นการแสดงออก ซึ่งความมั่งคั่งในเชิงศิลปะที่มาจากอุดมคติพระพุทธรูปไม้อีสาน จึงถูกสร้างขึ้นในฐานะสัญลักษณ์ของสังคม ซึ่งเป็นตัวแทนของความดีในสังคม ที่มีอุดมคติไปสู่ความดีในทางศาสนา และสะท้อนออกมาเป็นรูปธรรมที่แสดงความมั่งคั่งทั้งภายนอกและภายในของผู้สร้าง ดังนั้นพระพุทธรูปไม้อีสานจึงเป็นการแสดงออกของความดี ความงาม และความจริงของสังคมคนอีสานอย่างแท้จริง

๔.๓ คุณค่าทางวัฒนธรรมของคนอีสาน พระพุทธรูปไม้หรือพระไม้เป็นศาสนวัตถุที่นิยมสร้าง เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมคนอีสาน ที่สะท้อนความวิถีชีวิตประเพณีภูมิปัญญา ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นพระไม้ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของคนอีสาน พระพุทธรูปไม้อีสานยังได้แสดงถึงการจัดระบบพุทธปรัชญาออกมาในรูปแบบท้องถิ่น และนำไปใช้ในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประเพณีวัฒนธรรมที่สร้างกรอบของคุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคมอีสานให้อยู่อย่างเรียบง่ายมีความเกี่ยวข้องในด้านจริยศาสตร์ว่าด้วยเรื่องความประพฤติกฎเกณฑ์แห่งการประพฤติ และคุณค่าของพระพุทธรูปไม้อีสาน ก็เป็นหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสาน ที่ผสมผสานพุทธศาสนากับความเชื่อได้อย่างแนบเนียนด้วยแรงศรัทธาที่เป็นส่วนประกอบหลักในการสร้างพระพุทธรูปไม้

ของชาวอีสานนั้น และยังแฝงไว้ซึ่งแนวความเชื่อในเรื่องไม้ที่มีส่วนที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมมาเป็นฐานความเชื่อในงานสร้างพระพุทธรูป เพราะคนอีสานมีวิถีชีวิตที่ผูกติดอยู่กับความเชื่อเรื่องไม้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตอยู่ควบคู่กับสังคมอีสานนับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ความเชื่อเรื่องไม้จึงมีความสำคัญกับคนอีสานเป็นอันมาก นอกจากการใช้ประโยชน์จากไม้แล้วคนอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับไม้ต้นไม้อะไรและเขตพื้นที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๕. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเรื่องพระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคตินิยมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสาน ได้พบเห็นประเด็นที่น่าสนใจ จึงได้นำมาอภิปรายผลดังนี้

๑. ด้านประวัติและลักษณะของพระพุทธรูปไม้ เป็นการสร้างพระพุทธรูปเพื่อการเคารพบูชา การสร้างพระพุทธรูป ไม่ใช่การสร้างรูปเหมือนของพระพุทธเจ้าแต่เป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์เพื่อระลึกถึงพุทธคุณเป็นพุทธานุสสติ การสร้างพระพุทธรูปขึ้นมา เพื่อให้พระพุทธรูปที่เป็นนามธรรมถูกสื่อมาเป็นรูปธรรม พระพุทธรูปไม้อีสานเกิดจากค่านิยมของคนอีสานที่สรรสร้างพระไม้แล้วนำไปถวายไว้ที่วัดเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตน ตามคตินิยมคนอีสานจะใช้ไม้ที่เป็นมงคล เช่น ไม้โพธิ์ ไม้คูณ ไม้ยอ ไม้แก่นจันทร์ ไม้พยุง ไม้ขนุน ไม้กระโดน ไม้มะขาม เป็นต้นมาแกะสลัก

พระไม้ที่ประกอบด้วยมหาปฐิรสลักษณะ นิยมแกะสลักพระไม้เป็นพระปางประจำวันเกิดและที่พบมากในวัดต่างๆ จะมีปางนั่งสมาธิ และปางยืนคงเพราะข้อจำกัดในเรื่องของขนาดไม้ ซึ่งสอดคล้องกับบุขบา กิติจันทรโรภาส^๓ ได้ทำวิจัยเรื่อง คติความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองมหาสารคาม พบว่า ความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองมหาสารคาม มีคติความเชื่อว่ามีเป็นวัสดุที่หาง่าย แต่การนำมาแกะเป็นพระพุทธรูปนั้น ได้ยึดเอาความเป็นสิริมงคลของไม้จากความหมายของชื่อไม้ ไม้ที่มีความสัมพันธ์กับพุทธประวัติ และไม้ที่มีความแข็งแรงคงทนเช่น ไม้ยอ ไม้โพธิ์ ไม้แก่นมะขาม เป็นต้น ชาวบ้านจะสร้างพระพุทธรูปไม้ตามพุทธลักษณะด้วยเครื่องมือต่างๆ โดยไม่เน้นความถูกต้องทางกายภาพ พระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองมหาสารคามนิยมสร้างในปางมารวิชัย และปางพิจารณาชาธรรมจุดประสงค์การสร้างพระพุทธรูปไม้นี้ เพื่อเป็นพุทธานุชา และการไถ่บาป ปราบปรามความยั่งยืนและความสุขในชีวิต จึงได้นำมาตั้งในที่เหมาะสมและสอดคล้องกับกานต์ กาญจนพิมาย^๔ ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปไม้อีสานเชิงปรัชญา พบว่า พุทธปรัชญาเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสาน คือ การเข้ามาของพระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อสังคมอีสาน

ซึ่งสร้างหลักความเชื่อ และพิธีกรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อท้องถิ่น อิทธิพลจากพุทธศาสนาได้สร้างหลักจริยธรรมให้กับสังคมอีสาน ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวอีสานจึงอยู่ภายใต้สังคมพุทธศาสนาควบคู่กับความเชื่อท้องถิ่นที่อยู่ร่วมกันได้ ในสังคมเดียวกัน คติความเชื่อเรื่องไม้ในการสร้างพระพุทธรูปไม้อีสาน ภายหลังจากอิทธิพลของพุทธศาสนาได้เข้ามาในสังคมอีสาน ความเชื่อในทางพุทธศาสนาได้ผสานเข้ากับความเชื่อท้องถิ่น โดยทำให้สังคมอีสานได้สะท้อนความเชื่อความศรัทธาในรูปแบบต่างๆ พระพุทธรูปไม้อีสานนับได้ว่าเป็นตัวแทนหนึ่งที่แสดงออกความเลื่อมใสศรัทธาของคนอีสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการสร้างพระพุทธรูปไม้ในฐานะความเชื่อเรื่องไม้ที่เป็นวัสดุหลัก

๒. ด้านคุณค่าทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปไม้ ได้ถูกรังสรรค์โดยกลุ่มช่างพื้นบ้าน ไม้มีความรู้ และทักษะในการแกะสลักพระไม้ แต่มีความสนใจในการแกะพระด้วยแรงศรัทธาที่บริสุทธิ์ ผลงานที่ปรากฏจึงไม่มีความประณีต แต่คุณค่าที่ปรากฏในองค์พระไม้อาจไม่ได้เกณฑ์มาตรฐาน แต่มีความงามและแฝงด้วยความศักดิ์สิทธิ์ที่ประกอบด้วยสุนทรียธาตุ ๓ อย่างคือ ความงาม (Beauty) ความแปลกหูแปลกตา (Picturesqueness) และความน่าทึ่ง (Sublimity) และนำคุณค่าที่ได้

^๓ บุขบา กิติจันทรโรภาส, “คติความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๓๙.

^๔ กานต์ กาญจนพิมาย, “การศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปไม้อีสานเชิงปรัชญา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๓.

จากการสักการบูชาพระพุทธรูปไม้ ซึ่งสัญลักษณ์ของการทำความดีเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อความสงบสุขของสังคมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับนิราศ ศรีขาวรส^๕ ได้ทำวิจัยเรื่อง พระพุทธรูปไม้ : สุนทรียภาพและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในกระแสโลกาภิวัตน์ พบว่า พระพุทธรูปไม้ในเมืองหลวงพระบาง เป็นงานศิลปกรรมถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมหนึ่ง ซึ่งจัดอยู่ในประเภทงานประติมากรรม สร้างสรรค์ขึ้นด้วยพลังความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเข้ามามองถึงความสุนทรียภาพ และความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อจะได้ทราบถึงเรื่องดังกล่าวว่าเป็นอย่างไร งานวิจัยนี้มุ่งที่จะศึกษาสุนทรียภาพและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในเมืองหลวงพระบางในกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนา ประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมที่เปลี่ยนไป และสอดคล้องกับตึก แสนบุญ^๖ ที่ศึกษาเรื่อง เอกลักษณะในเชิงช่างของพระพุทธรูปอีสาน สรุปได้ว่า พระพุทธรูปไม้แกะสลักนี้ปัจจุบันยังพบเห็นอยู่ตามวัดเก่าในชนบทภาคอีสาน หรือภาคเหนือ ส่วนใหญ่เคยเป็นพระประธานในโบสถ์มาก่อน บางแห่งก็เก็บรักษา

ไว้อย่างดี บางแห่งก็ปล่อยร้างให้ชำรุดทรุดโทรม คตินิยมในการสร้างคงได้รับอิทธิพลมาจากหลวงพระบาง โดยเฉพาะชุมชนภาคอีสานหลายแห่งสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นชาวหลวงพระบางหรือล้านช้าง เพียงสังคมเล็กๆ กันดาร ห่างไกล ก็มีข้อด้อยเรื่องปัจจัย ทุนทรัพย์ จึงจำเป็นต้องเรียบง่าย สร้างตามกำลังที่มี เช่น การสร้างพระพุทธรูปแกะสลักจากไม้เนื้อแข็ง อย่างไม้ประดู่ ซึ่งมีความทนทาน ใช้ฝีมือช่างในท้องถิ่น บางแห่งเป็นช่างพื้นบ้านที่ไม่มีทักษะความชำนาญ จึงมีลักษณะผิดรูป ผิดสัดส่วน หยาบ ดิบ บางแห่งอาจเป็นช่างพื้นเมือง ก็ยังพอมองออกว่า มีทักษะในการแกะสลักและความรู้ในคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าหากไม่ติดยึดในรูปแบบพุทธศิลป์ ซึ่งอ้างอิงคตินิยมการสร้างจากลักษณะของมหาบุรุษ ๓๒ ประการ (มหาบุริสลักษณะ) ก็จะพอมองเห็นแรงศรัทธาที่เชื่อบริสุทธิ์ มีเอกลักษณ์เฉพาะที่แฝงไว้ในพุทธประติมากรรมหยาบๆ ดิบๆ นั้น แล้วทำใจต่อไปว่าคนรุ่นใหม่อาจไม่มีโอกาสได้เห็น ถ้าหากยังถูกปล่อยให้จมหายไปกับยุควัตถุนิยม

๓. ด้านคุณค่าและคตินิยม ที่มีต่อวิถีชีวิตของคนอีสานที่มีความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ เพื่อเป็นสื่อกลางของการทำความดีงามต่างๆ

^๕ นิราศ ศรีขาวรส, “พระพุทธรูปไม้ : สุนทรียภาพและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในกระแสโลกาภิวัตน์”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๗.

^๖ ตึก แสนบุญ, *เอกลักษณะในเชิงช่างของพระพุทธรูปอีสาน*. แหล่งที่มา : https://www.silpa-mag.com/club/art-and-culture/article_5117 [๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๙].

และเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของตนและชุมชน ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีคติความเชื่อ ดั้งเดิมที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธ ศาสนา คุณค่าที่ได้จากพระพุทธรูปไม่ทำให้คน ในสังคมอีสานมีวิถีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย มีน้ำใจรัก ความสงบ อยู่อย่างพอเพียง การมีพระพุทธรูปไม้ ประจำหมู่บ้าน นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อปัจเจก ชนแล้วยังเอื้อต่อการเป็นอยู่ของชุมชนและสังคม ทำให้ชุมชนและสังคมมีที่พึ่งทางจิตใจ และได้ แนวทางในการประพฤติปฏิบัติมีคุณธรรมและ จริยธรรมก่อให้เกิดวิถีชีวิตประเพณี และวัฒนธรรม ที่ดีงามโดยมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเป็นเข้า หล่อหลอมลักษณะอุปนิสัยให้ดีงามจนเป็น เอกลักษณะในเชิงรูปธรรมให้แก่คนอีสาน ซึ่งสอดคล้องกับญาณภัทร ยอดแก้ว ที่ทำวิจัยเรื่อง ทศนคติที่มีต่อการบูชาพระพุทธรูปในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธรูปแม้เป็นเพียงวัตถุ แต่คุณค่ามิได้มีอยู่เพียงความเป็นวัตถุแต่ยัง สามารถเป็นสิ่งสื่อถึงหลักการแห่งความดีนั้นๆ ได้ ด้วยทั้งนี้บุคคลที่กราบไหว้บูชาจะได้รับ ประโยชน์ในแง่นี้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีพื้นฐานความ รู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและหลักธรรมคำสอนของ พระองค์เป็นสำคัญ พระพุทธรูปมิสามารถสอน ธรรมหรือชี้แนะให้ ปฏิบัติตนในทางที่ดีได้ แต่พระพุทธรูปสามารถเตือนใจให้ระลึกถึงหลักการ ความดีที่ได้ศึกษาหรือได้สดับรับฟังมาได้ การมี พระพุทธรูปไว้สักการะบูชาจึงเป็นเครื่องมือทาง จริยศาสตร์อย่างหนึ่ง เพราะเป็นแรงจูงใจให้บุคคล มีจริยธรรม โดยหัวใจสำคัญของจริยธรรมในทาง พระพุทธศาสนา คือการละเว้นความชั่ว

การทำความดีและการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ตามหลัก โอวาทปาฏิโมกข์ และเมื่อมีพระพุทธรูปอยู่ในบ้าน หรือเห็นพระพุทธรูปในสถานที่ต่างๆ หากบุคคลมี ความศรัทธาอย่างจริงใจอยู่เป็นพื้นฐาน ย่อมเป็น เครื่องเตือนและเป็นแรงจูงใจให้ประพฤติธรรม ได้เสมอ และสอดคล้องกับกานต์ กาญจนพิมาย ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปไม้ อีสานเชิงปรัชญา พบว่า พระพุทธรูปไม้อีสานนับ ได้ว่าเป็นตัวแทนหนึ่งที่แสดงออกความเลื่อมใส ศรัทธาของคนอีสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เข้ามา มี ส่วนร่วมกับการสร้างพระพุทธรูปไม้ในฐานะความ เชื่อเรื่องไม้ที่เป็นวัสดุหลัก ประกอบกับพิธีกรรมใน การสร้าง ดังนั้นคนอีสานจึงผสมผสานความเชื่อท้องถิ่น ให้เข้ากับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมี พระพุทธรูปไม้อีสานเป็นการแสดงออกอย่างหนึ่ง ด้วยเช่นกันความสัมพันธ์ระหว่างพุทธเถรวาทกับ การสร้างพระพุทธรูปไม้อีสาน เกณฑ์ในการตัดสิน ในเรื่องความดีของคนอีสานนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ เกณฑ์ตามหลักทางศาสนาและเกณฑ์ ของสังคม การแสดงออกความดีในสังคมได้สะท้อน ไปสู่ความดีของศาสนาด้วยเช่นกันซึ่งเป็นพื้นฐาน ของสังคมอีสาน การสร้างพระพุทธรูปไม้อีสานเป็น เกณฑ์ของความดีในสังคมที่มีหลักความเชื่อจาก ศาสนาเป็นแรงจูงใจในการสร้างเพื่อมุ่งไปสู่ความดี ของศาสนา นอกจากนั้นการสร้างพระพุทธรูปไม้ อีสานยังเป็นการแสดงออกของความงดงามใน เชิงศิลปะที่มาจากอุดมคติพระพุทธรูปไม้อีสานจึง ถูกสร้างขึ้นในฐานะสัญลักษณ์ของสังคม ซึ่งเป็น ตัวแทนของความดีในสังคมที่มีอุดมคติไปสู่ความดี ในทางศาสนาและสะท้อนออกมาเป็นรูปธรรม

ที่แสดงความงดงามทั้งภายนอกและภายในของผู้สร้าง ดังนั้นพระพุทธรูปไม้อีสานจึงเป็นการแสดงออกของความคิด ความงาม และความจริง และสอดคล้องกับอดีตที่ “ละครเขต”^๗ ที่ทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์อานิสงส์การบูชาในพุทธปรัชญาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่าอานิสงส์การบูชาในพุทธปรัชญาเถรวาทแสดงผลที่จะได้จากการบูชาบุคคลที่ควรบูชา มีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และบิดามารดา เป็นต้น บุคคลเหล่านี้เป็นพระอรหันต์เป็นบัณฑิตนักปราชญ์ มีกายวาจาใจสะอาดบริสุทธิ์ยอมแนะนำแต่ในทางดีทางเจริญ ผู้บูชาจึงยอมได้ประโยชน์สูงสุดคือ การบรรลุมรรคผล นิพพาน หรือตามควรแก่ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ

๖. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ในการวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้: คุณค่าและคตินิยมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสานได้กำหนดเป็นนโยบายสำหรับคณะสงฆ์ และประชาชนในจังหวัดภาคอีสาน ดังนี้

๑.๑ ด้านประวัติและลักษณะของพระพุทธรูปไม้ควรมีการศึกษาและการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้จากวิจัยต่อสาธารณชน

๑.๒ ด้านคุณค่าทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปไม้ควรมีนโยบายให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาให้รู้ถึงคุณค่าทางศิลปกรรมโดยการสร้าง

กิจกรรมเพื่อการส่งเสริมในรูปแบบต่างๆ ที่ทันสมัย

๑.๓ คุณค่าและคตินิยมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนอีสานควรให้ทุกภาคส่วนจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ได้องค์ความรู้และเป็นคุณประโยชน์ต่อคนภาคอีสานอย่างแท้จริง

๒. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ในการวิจัยเรื่องพระพุทธรูปไม้: คุณค่าและคตินิยมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสาน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๒.๑ ควรมีการส่งเสริมให้พระสงฆ์และประชาชนคนอีสานเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้ที่ล้ำค่า

๒.๒ ควรมีการมีการส่งเสริมให้พระสงฆ์ ชุมชน และองค์กรภาครัฐในภาคอีสานได้มีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบ และกระบวนการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้อีสาน

๒.๓ ในการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้อีสานต้องให้ประชาชนทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมโดยถือเป็นวาระของชุมชนและเพื่อเป็นการสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชนในภาคอีสาน

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ ควรจะทำวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เกี่ยวกับการทำความเข้าใจมีอระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนภาคอีสาน

^๗ อดีตักดิ์ ละครเขต, “การวิเคราะห์อานิสงส์การบูชาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๐) : หน้า ๑๔๗.

๓.๒ ควรทำวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เกี่ยวกับเกี่ยวกับการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้อีสานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนภาคอีสาน

๓.๓ ควรทำวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เกี่ยวกับการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้อีสานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนภาคอีสาน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. **ประวัติพุทธรูปปางต่างๆ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.

(๒) วารสาร :

พระมหาสมชาย ปณฺณภาโร (สุกสัถ). “รูปแบบการสอนอนุสาสนีปาฏิหาริย์ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน”.

วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ตุลาคม ๒๕๕๙).

อดิศักดิ์ ละครเขต. “การวิเคราะห์อานิสงส์การบูชาในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วารสารวิชาการธรรมทรรศน์**, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๐).

(๓) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

กานต์ กาญจนพิมาย. “การศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปไม้อีสานเชิงปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓.

นิราศ ศรีขาวรส. “พระพุทธรูปไม้ : สุนทรียภาพและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในกระแสโลกาภิวัตน์”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๗.

บุษบา กิติจันทรโรภาส. “คติความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองสาคาม”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๙.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

ติก แสนบุญ. **เอกลักษณ์ในเชิงช่างของพระพุทธรูปอีสาน**. แหล่งที่มา : https://www.silpa-mag.com/club/art-and-culture/article_5117 [๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๙].

